

УДК 37.016:81:801.663

Паніна Л. А.

СТИЛЬОВА ПАЛІТРАСУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ МОВ

У статті розглянуто та проаналізовано проблеми функційно-стилістичної диференціації сучасної літературної мови. З'ясовано, що базовою в сучасній українській мові є класифікація, згідно з якою виділяють п'ять основних стилів мови: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній та розмовний. Проаналізовано питання взаємодії стилів: функційних і експресивних, усних і писемних.

Наявність стилів мови в сучасних літературних мовах, зокрема і в українській, є одним із найвагоміших показників їх високого розвитку, прогресу, повноцінного функціонування. Обсяг і багатство кожного стилю визначаються обсягом і станом розвитку тієї сфери життя, яку обслуговує мова в параметрах певного стилю з його своєрідними мовними засобами. Система стилів у сучасних розвинених мовах загалом однотипна.

Ключові слова: функційні стилі, експресивні стилі, усні стилі, писемні стилі, підстилі, класифікація стилів, взаємодія стилів.

В статье рассмотрены и проанализированы проблемы функционально-стилистической дифференциации современного литературного языка. Установлено, что базовой в современном украинском языке является классификация, согласно которой выделяют пять основных стилей языка: научный, официально-деловой, публицистический, художественный и разговорный. Проанализированы вопросы взаимодействия стилей: функциональных и экспрессивных, устных и письменных.

Язык в пределах определенного стиля обеспечивает наилучшее со всех точек зрения выражения человеческих мыслей и чувств. Самая главная социальная и собственно языковая сущность видится в выполняемых стилем функциях. Они действительно очень важны, однако не могут служить первоисточником стиля, основой его бытия. Каждый стиль речи сформирован из совокупности только ему присущих языковых признаков, стилетворных средств лексических, фразеологических и грамматических. Без них ни один из стилей не смог бы продемонстрировать литературный язык в его определенном, но типично своеобразном изъяснении.

Ключевые слова: функциональные стили, экспрессивные стили, устные стили, письменные стили, подстили, классификация стилей, взаимодействие стилей.

In the article the problems of functional-stylistic differentiation of modern literary language were discussed and analyzed. It was found that the base in modern Ukrainian language is the classification under which there are five main styles of speech: scientific, official-business, journalistic, artistic and conversational. The issues of stylistic interaction: functional and expressive, verbal and written were analyzed.

The presence of language styles in modern literary languages, including in Ukrainian, is one of the most important indicators their high development, progress, functioning. The volume and wealth of each style are defined as volume and development of life, which language serves in the parameters of a certain style with its original language means. The system of styles in modern developed languages in general has one type.

The main social and own linguistic essence of language is seen in the style of executable functions. They are indeed very important, but can not serve as the primary source of style, the foundation of his existence. Each style of language formed with only his peculiar linguistic signs, such tools as lexical, phraseological and grammatical. There are main functional styles of modern Ukrainian literary language: conversational, journalistic, scientific style, official-business style, artistic style. The basis of functional-style differentiation of language is extra-linguistic and structural features of their own language. Functional styles are differed by quantitative indicators used linguistic and structural units, and the functions which they perform in specific texts.

Linguists unanimously mentioned the presence of different functional styles in language. Differences arise in approaches to ascertain the nature and role of the factors that form the functional style. Today there are different approaches to classification of functional styles, the number of these styles and their names do not match.

Key words: functional styles, expressive styles, verbal styles, written styles, substyles, classification of styles, interaction of styles.

Наявність стилів мови в сучасних літературних мовах, зокрема і в українській, є одним із найвагоміших показників їх високого розвитку, прогресу, повноцінного функціонування. Обсяг і багатство кожного стилю визначають обсягом і станом розвитку тієї сфери життя, яку обслуговує мова в параметрах певного стилю з його своєрідними мовними засобами. Система стилів у сучасних розвинених мовах загалом однотипна. Це пояснюється однотипністю або спільністю навколишніх позамовних реалій, предметів і явищ дійсності, у яких звершується життя народів світу. Мова в певному стилі забезпечує найдовершеніше з усіх поглядів вираження людських думок і почувань за певної конкретної, частково повторюваної чи близької до неї мовленнєвої ситуації. Найголовніша соціальна і власне мовна сутність вбачається у ви-

конуваних стилем функціях. Вони справді дуже важливі, однак не можуть слугувати першоджерелом стилю, основою його буття. Кожен стиль мови сформований із сукупності тільки йому властивих мовних ознак, стилетвірних засобів лексичних, фразеологічних і граматичних. Без них жоден зі стилів не зміг би демонструвати літературну мову в її певному, але типово своєрідному вияві [10, с. 112].

Розрізняють такі основні функційні стилі сучасної української літературної мови: розмовний, публіцистичний, науковий, офіційно-діловий, художній. Деякі дослідники виділяють також конфесійний, епістолярний, ораторський стиль, однак диференційні ознаки цих стилів перекриваються ознаками більш узагальнених структурно-функційних стилів (офіційно-ділового, публіцистичного, розмовного). В основі функційно-стильової диференціації мови лежать як позамовні, так і власне мовні структурні ознаки. Функційні стилі розрізняють за кількісними показниками вживаних мовно-структурних одиниць, а також функціями, які вони виконують у конкретних текстах.

Природа функційних стилів зумовлена об'єктивною реальністю. Принципи їх виокремлення та класифікації значною мірою залежать від погляду того чи того дослідника. «Те, що різні мовні засоби по-різному застосовуються у різних сферах спілкування, у різних сферах мовленнєвої діяльності – це безперечний факт, – пише Д. Шмельов, – він підтверджений численними спостереженнями над функціонуванням самої мови в суспільстві. Унаслідок цього виділення і визначення функційних різновидів мови зумовлене об'єктивною дійсністю існування мови і не може залежати від сваволі дослідника. Але в самій мові не дано безпосередньо (виділив Д. Шмельов) критеріїв того, що ми можемо визначити як «функційний стиль» [18, с. 28].

Лінгвісти одноставно констатують наявність у мові різних функційних стилів. Розбіжності виникають у підходах до з'ясування характеру й ролі тих чинників, що формують стиль. Сьогодні існують різні підходи до класифікації функційних стилів, кількість і назви яких не збігаються. В. Виноградов, ґрунтуючи свою думку на суспільних функціях мови – спілкування, повідомлення та впливу, розрізняє такі стилі: *ужитково-побутовий стиль* (функція спілкування); *ужитково-діловий, офіційно-документальний і науковий* (функція повідомлення); *публіцистичний і художньо-белетристичний* (функція впливу) [5, с. 6].

Учені визнають залежність функційно-стильової диференціації мови від найважливіших сфер мовного спілкування. Серед основних сфер використання мови найчастіше називають суспільно-політичну діяльність, науку та освіту, адміністративно-виробничу діяльність, масову інформацію, побут. Зокрема Д. Шмельов стверджує, що стилі мови залежать від сфери спілкування, тобто функційно-стильову диференціацію мови зумовлює мета і характер комунікації. Дослідник пропонує свою диференціацію стилів мови, яку прийняли багато лінгвістів і яка охоплювала *розмовне мовлення, художнє мовлення і «спеціальне» мовлення*, з такими функційно-мовленнєвими стилями, як *офіційно-діловий, газетно-інформаційний, науковий і публіцистичний* [18, с. 75].

І. Чередниченко стверджує, що в основу визначення стилів мови варто покласти «мовні засоби та способи їх використання» [16, с. 41]. Учений виокремлює такі стильові різновиди: 1) *мова живого усного загальнонаціонального спілкування*, 2) *офіційно-діловий стиль*, 3) *мова наукової і технічної літератури*, 4) *стилі масової радянської преси та агітаційно-масової публіцистики*, 5) *ораторський стиль*, 6) *мова художньої літератури та естетико-художньої публіцистики*.

В академічній «Стилістиці сучасної української літературної мови» за редакцією академіка І. Білодіда стилі розрізнені за основною комунікативною функцією: *стиль наукового викладу* (пізнавально-інформативна функція), *публіцистичний* (інформативно-пропагандистська функція), *офіційно-діловий* (настановно-інформативна функція), *художньо-белетристичний* (естетично-інформаційна функція). Деякі дослідники розглядають як самостійний *епістолярний стиль*.

Стилі літературної мови не становлять собою замкнутих систем. Між усіма стилями (і функційними, і експресивними) існує постійна взаємодія. «Історія літературної мови, – зазначає В. Русанівський, – засвідчує постійну взаємодію зазначених стилів» [15, с. 76]. Ця взаємодія виявляється у взаємопроникненні елементів одного стилю в мовну тканину іншого. Навіть найбільш специфічні засоби певного стилю можуть бути використані в іншому стилі. Межі між стилями рухомі. «Між стилями немає чітких меж, – пише Н. Озерова. Можна виділити ядро типових мовних засобів (лексичних, синтаксичних, словотвірних) для того чи того стилю, відмітити їхню специфіку, проте межі між функційними різновидами мовлення розмиті» [14, с. 1]. Про це говорить і академік В. Виноградов, який стверджує, що між стилями не існує непрохідних меж, вони не є замкнутими системами. «Ці стилі співвідносні, – пише вчений. Вони почасти протиставлені, але значно більше зіставлені. Іноді вони перебувають у глибокій взаємодії і навіть у змішуванні» [5, с. 6]. В іншій своїй праці В. Виноградов проводить аналогічну думку: «Стилі, перебуваючи в тісній взаємодії, можуть частково змішуватись і проникати один у другий. В індивідуальному вжитку межі стилів можуть ще більше змішуватись, і один стиль може для досягнення тієї чи тієї мети вживатись у функції іншого» [4, с. 19–20].

Питання про взаємодію стилів, взаємопроникнення елементів одного стилю в інший порушували у своїх працях В. Виноградов, І. Білодід, І. Гальперін, Г. Степанов, В. Ващенко, Р. Будагов, І. Чередниченко, М. Жовтобрюх. Взаємовплив і взаємопроникнення стилів – визначальна особливість стилістичної системи мови в наш час. В україністиці ці питання висвітлюють: А. Коваль, І. Їжакевич, Д. Баранник, О. Пономарів, М. Пилинський, В. Русанівський, М. Пентилюк, Н. Непийвода, С. Єрмоленко, Н. Ботвіна, Н. Озерова, Л. Ставицька, у російському мовознавстві – М. Кожина, В. Звєгінцев, Н. Разинкіна, М. Чаковська й ін. Розглядають питання взаємодії стилів автори колективних монографій: «Мова і час. Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови» (К., 1977), «Взаємодія

усних і писемних стилів мови» (К., 1982), «Жанри і стилі в історії української літературної мови» (К., 1989), «Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови» (К., 1990). Взаємодія стилів виявляється лише в текстах, а не на рівні окремих одиниць мовної системи, «оскільки тільки в тексті реалізуються всі потенційні можливості мови як системи» [13, с. 76].

Будь-якому стилю мови властиві як загальномовні, міжстильові елементи (вони переважають), так і специфічні мовні елементи з однаковим стилістичним забарвленням, з єдиними нормами слововживання. «Для кожного функційного стилю існує своя система норм, – зазначає Н. Озерова, – які можуть свідомо або несвідомо порушуватися, замінюватися елементами, характерними для іншого стилю» [14, с. 1]. При взаємодії стилів функційна роль цих елементів змінюється. «Проникаючи в той чи той функційний стиль, – зауважує А. Швець, – елементи іншого стилю поступово втрачають своє первинне стилістичне забарвлення і стають нейтральними засобами вираження того стилю, в який вони перейшли. У деяких випадках, – продовжує вчена, – ці елементи міцно закріплюються у новому функційному стилі і стають нормою мовного вираження, яка притаманна цьому стилю» [17, с. 23].

Для кожного функційного стилю характерні проникнення експресивних елементів, а для кожного писемного – усні і навпаки. Щодо кількості проникнення елементів одного стилю в інший, то вона є різною. Найбільш обмеженими щодо цього є суворі сфери мови, передусім офіційно-діловий стиль. Його потенційний словник найбільш «лімітований» серед тезаурусів письмового різновиду мови [14, с. 3]. У несуворих мовних сферах (художньому, публіцистичному, розмовному стилях) стильові межі відкриті, тому «чужі» елементи, долаючи характер інеродних вкраплень і адаптуючись до нових умов існування, помітно збільшують обсяг словникового запасу цих стилів.

Отже, у сучасних умовах функційно-стильова сфера мови постійно уточнюється: переосмислюються традиційні стилі, відновлюються ті, яких за певних умов не визнавали, формуються нові. В сучасній українській літературній мові вважаємо оптимальною таку класифікацію функційних стилів: основні стилі (науковий, офіційно-діловий, розмовно-побутовий, публіцистичний, художній), інші стилі (конфесійний, епістолярний, ораторський).

Література:

1. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитися і правильно говорити / [за заг. ред. О. Сербенської]. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
3. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
4. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови : навч. посіб. / Наталія Ботвина. – К. : АртЕк, 1998. – 192 с.
5. Виноградов В. Проблемы русской стилистики / В. Виноградов. – М., 1981. – 320 с.
6. Виноградов В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В. Виноградов. – М., 1963. – 256 с.
7. Грималовський І. Мовостиль Василя Ферлеєвича / І. Грималовський // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 2001. – Вип. 119: Слов'янська філологія.
8. Дзюбишина-Мельник Н. Ще один стиль української літературної мови / Н. Дзюбишина-Мельник // Культура слова. – 1994. – Вип. 45.
9. Ермоленко С. Стилiстика сучасної української літературної мови в контексті слов'янських стилістик / С. Ермоленко // Мовознавство. – 1998. – № 2–3.
10. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова / М. Г. Зубков. – Х. : Торсінг, 2003. – 448 с.
11. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови / А. Коваль. – К., 1978. – 375 с.
12. Кулик Б. Збірник вправ з стилістики / Б. Кулик, О. Масюкевич. – К., 1958. – 304 с.
13. Культура фахового мовлення : навч. посіб. / [за ред. Н. Д. Бабич]. – Чернівці : Книги-ХІІ, 2006. – 496 с.
14. Ленець К. Епістолярний стиль / К. Ленець // Стиль і час : хрестоматія / [відп. ред. М. Пилинський]. – К., 1983.
15. Лингвистический энциклопедический словарь / [под ред. В. Ярцевой]. – М., 1990.
16. Мацюк З. Українська мова професійного спілкування : навч. посіб. / Мацюк З., Станкевич Н. – К. : Каравела, 2006. – 352 с.
17. Непийвода Н. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н. Непийвода. – К., 1997. – 303 с.
18. Озерова Н. Взаимодействие функциональных стилей в русском и украинском языках / Н. Озерова // Русский язык и литература в учебных заведениях. – 2000. – №1.
19. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. / Онуфрієнко Г. С. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
20. Русанівський В. Співвідношення функціональних і експресивних стилів мови / В. Русанівський // Слово і труд. – К., 1976.
21. Українська ділова і фахова мова : практичний посібник на щодень / М. Д. Гінзбург, І. О. Требульова, С. Д. Левіна, І. М. Корніловська ; за ред. М. Д. Гінзбурга. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Фірма «ІНКІОС» ; Центр навчальної літератури, 2007. – 672 с.
22. Чередниченко І. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І. Чередниченко. – К., 1962. – 495 с.
23. Швець А. Публицистический стиль современного русского литературного языка / А. Швець. – К., 1979. – 128 с.
24. Шмелев Д. Русский язык в его функциональных разновидностях / Д. Шмелев. – М., 1977. – 168 с.